

OLÁH JÁNOS

Csender Levente világa

Amikor meghallottam, hogy idén Csender Levente kapja a Tokaji Írotábor díját, azt gondoltam, jobb helyre nem is kerülhetett volna ez a díj. Mégis, most, hogy nekem kell megmagyaráznom e döntés jogosságát, azaz néhány mondatban körvonalaznom, milyen író is voltaképpen a díjazott, zavarban vagyok.

Mert Csender Leventére semmiféle írói jelmez nem illik, és csaknem tíz éves írói pályafutása során még csak föl sem próbálta a mai magyar irodalmi jelmezkölcsonzónék egyetlen darabját sem.

Ő enélkül is író. Pontosabban novellista.

Először egy irodalmi pályázaton talákoztam Csender Levente tizenéves korában írt történeteivel. Majoros Sándor bírálta el a beérkezett írásokat. Majoros, aki ma a közép-nemzedék egyik legjelentősebb prózáírója, akkor még maga is pályakezdő volt, igaz már a *Távolodás Bácskától* című emlékezetes könyvvel a háta mögött. Amikor megkérdeztem tőle, vannak-e jó írások a pályázatban, csak a fejét ingatta, a vállát vonogatta. Jó, jó az nem nagyon akad, mondta, de van itt egy vérbeli novellista, és kezembe adta Csender Levente írásait. Olvasás közben magam is rájöttem, nem lehet a „jó, nem jó” szemszögéből megközelíteni ezeket a novellákat. Már az első néhány mondat nyilvánvalóvá tette, írójuk nem bravúros poétikai megoldásokra vadászik, hiteles tanúként egyszerűen az őt útjára bocsátó közösség sajátjának érzett sorsáról akar számot adni. Szándéka tehát, ez azonnal kitetszett, a legnagyobb írókéval rokon.

Ez az írói magatartás azóta sem változott. Csender Levente ma is azt mondja el, amit mindenképpen el kell mondania, amit elhallgatnia nem lehet. Eddigi életműve huszonnégy novella és egy filmvázlat mintegy háromszázötven oldalon. Terjedelmét tekintve szerénynek is tarthatnánk ezt a teljesítményt, mégis egy egész, szinte határtalan írói univerzum vonzáskörébe kerülünk, ha végigolvassuk a 2003-as *Zsirnak való*, a 2006-os *Szűnőföldem* és a legutóbbi, 2010-es *Fordított zuhanás* írásait.

Mi okozza ezt a tágasság érzést, amikor szereplőinek sorsa többnyire a kilátástalan vergődés, vagy a gyors zuhanással végződő pusztulás?

Egyrészt alighanem az, hogy a pusztulásba bicsakló lét ábrázolása közben a kollektív tudat ösmélyéről fölszivárgó szavak egyetemes igazságok közelébe juttatják az olvasót, olyanformán, mint a népballadák dallamai, szóképei.

Másrészt mindegyik novellának, mint egy-egy élőlénynek, lelke van. Néhány összecsomósodott, megsűrűsödött mondatcsoportosulásból áll ez a többértelmű, az egész történetet, a benne kereszteződő vagy összefonódó sorsokat, jellemeket átvilágító, öntudatra ösztönző lélek. Néhány példa a legutóbbi kötetből, a *Fordított zuhanás*ból:

A romániai „forradalom” tanulságának összegzése erdélyi magyar szemszögből: „Aki gazember volt, agyonverték, aki nem, elengedték. Én ilyennek képzeltem el a végítéletet, amit hittanon Ernő papbácsitól tanultunk. Ez így kegyetlennek, de igazságosnak tűnt.” (*Barbárok vagytok, emberek!*)

„Éjszakánként többször felriadt, azt álmodta, hogy rátörrik az ajtót, és elviszik. Érezte, hogy ezt nem bírja sokáig. A viszonylagos szabadság rosszabb volt, mint a börtön.” Aztán ugyanennek az írásnak az összegzése: „Gyilkosként halt meg, noha soha nem ölt embert, az öngyilkosok közé temették, noha kétséges, hogy az volt-e...”

Végül az idő-tér koordináták zavarba ejtő kijelölését idézném: „Könc papóéknak órájuk sem volt. Mikor kivirradt, felkeltek, mikor besötétedett, lefeküdtek, ha éhesek voltak, ettek. Így ment ez akkortájt.” (*Földni offszetlemezzel*)

Hol is?

Valahol az erdélyi havasokban.

Mikor is?

Amikor még nem zökkent ki az idő, magyar volt, nem román.

A mesék hol-nem-voltja, óperenciás-tengeren-túlja a magyar történelem roncsai között leli meg értelmét, de csak azért, hogy az elbeszélés a kritikus, észérvekkel be nem tájolható pontjain vissza-visszatérjen az időtlen idő, a téren kívüli tér állapotába, ahol és amikor semmi sincs, és ez a semmi már nem is fáj senkinek.

Ferdinandy György a mai magyar próza egyik legjelentősebb képviselője is fölfigyelt Csender Leventére, *Pók a víz alatt* című kötetében találó jellemzést közöl írásművészetéről.

„A kilátástalanságnak, a megnyomorítottágnak kevés pontosabb megfogalmazását adja a mai magyar irodalom” – jegyzi meg a következő idézetre utalva: „Ülnek, füstbe burkolózva, mint két csülök, nézik egymást, és fogalmuk sincs, hogy mi lesz velük itt, ahol már semmi sincs.”

S így folytatja: „Ami itt összetartja az alkoholisták, szenilisek, debilek, betegek szedett-vedett csapatát, az pedig – félve írom le – valami egészen szokatlan, dögnyag, robusztus szeretet. Olyan tudás, aminek mai szép-prózáinkban igencsak rossz sajtója van.

Valahonnan ebből a forrásból táplálkozik Csender Levente. Ez ennek a prózának tüze, zamata és ereje.”

Igaza van Ferdinandy Györgynek, amikor ilyen rövidre zárja műelemzését. Magyarázható volna ugyan a Csender-próza esztétikai hatása és értéke a poétikai eszközök aprólékos elemzésével, ahogy erre a további értelmezések során szükség is lesz, de az árnyalatok kibontása, magyarázata nem befolyásolja azt a tényt, hogy ezt az írásművészetet olyan érzékeny irányítók kalauzolják, amelynek tájolása mindig a mozdíthatatlan, örök erkölcsi univerzum mágneses erejére hagyatkozik. Innen érthető az a magbiztonság, amely a szerzőt eddigi munkássága során vezette.

Ugyanakkor mintegy tíz éves novelláiról pályafutásának összegzése után itt az idő, hogy szerzőnk újabb kihívások felé induljon. Ehhez nemcsak belső elszánás kell, szükség van a környezet, az irodalmi közeg biztatására, ösztönzésére is. Röviden, a pályatársak megbecsülésére és az olvasók szeretetére. Az olyan hajlíthatatlan, mondandója igaza iránt elkötelezett – ezért az átlagosnál veszélyeztetettebb – tehetségek, mint amilyen Csender Levente, különösen.

Ebből a szempontból a Tokaji Írotábor díja a legalkalmasabb pillanatban érkezett, egyszerre jelzi a pályatársak megbecsülését és egy szűk, de annál fontosabb, mert értő olvasói közösség szeretetét.

Elhangzott a Tokaji Írotábor díjátadó ünnepségén.